

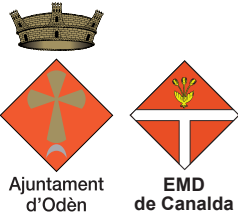
'ARPIOT

Número 3 - Gener de 2022

**Notícies, històries
i tradicions del
municipi d'Odèn**

Crèdits

EDITOR

Ctra. Coll de Jou-Pont d'Espia, km 18,8 - 25283 Odèn
ajuntament@oden.cat
www.oden.cat

CONSELL DE REDACCIÓ

Albert Solé Casals
Judit Bajona Torra
Laura Pujantell Otero
Marcel Camps Colomé

arpiotoden@gmail.com

CORRECCIÓ LINGÜÍSTICA

Joan Graell Piqué

COLLABORADORS/ES D'AQUEST NÚMERO

Elisabet Espuga
Mn. Ricard Cots
Grup de Prehistòria del Solsonès (GPS)
Joan Graell Piqué
Montse Rodríguez
Federació de Caça de Lleida
Josep Fortuny
Jaume Cuadrench Bertran
Ca l'Agustí
Guim Camps Parera
Xavier Bertolín
Armand Ballart

EDICIÓ I IMPRESSIÓ

Dach gràfiques
C. Carme, 6 - Solsona

FOTOGRAFIA DE LA COBERTA

El Cavall Bernat de la Móra Comdal | Armand Ballart

AMB EL SUPORT DE

L'equip de redacció no es fa necessàriament responsable de les opinions i els continguts dels articles dels col·laboradors.

D.L.: L-777-2020

Índex

Sabies que...

Odèn té el sostre del Solsonès al pedró dels Quatre Batlles (2.387 metres). Comparteix aquest títol amb **la Coma** i la Pedra, i dos municipis de l'Alt Urgell: **la Vansa** i Fórnsols, i Fígols i **Alinyà**. Per això se'n diu dels 4 batlles, perquè hi conflüen quatre batllies: Odèn, la Coma, Alinyà i la Vansa.

Les primeres pistes d'esquí del Solsonès van ser a Odèn, als prats de Bacies de Canalda. Després de la guerra de 1936-39, assidus als esquís van començar a pujar al Pla, de mica en mica es va anar construint un refugi, arrossegadors... Podeu llegir el reportatge en aquest *Arpiot*.

*SABIES QUE...	3
01 EDITORIAL	4
02 NOTÍCIES	5
• Relleu a l'alcaldia d'Odèn	5
• Juliol sobre rodes a Cambrils	6
• Odèn acull el seu primer concert del Festival Itinera a la Vall dan	7
• L'AIMS arriba a Odèn	8
• Cinema a la fresca	9
• Que ve el llop!	9
• Dones de fum i aigua	10
• VI Mercat del Trumfo i la Sal d'Odèn	11
• Els deportats del Solsonès als camps d'extermini nazis	12
• Campionat provincial de caça de becada	13
• Els Patges dels Reis d'Orient	14
03 ENTREVISTA	15
Rosita Simon Espuga. La dona a pagès	15
04 CALAIX DE SASTRE	18
• Paleontologia: El mar d'Odèn: una finestra única al passat de fa 237 milions d'anys	18
• La foto: El Call d'Odèn	21
• Ruta: Les roques del Sàlzer i la Móra Comdal	23
• Llegendes: Les encantades de Comadeuda	26
• Història: El jaciment del Sàlzer	28
• Botànica: Arbres singulars d'Odèn	30
• Microrelat: Migdia assolellat	32
• Geografia: Us heu preguntat mai «des de quan sortim al mapa?»	33
05 PARRÒQUIA	35
Sant Antoni Abat anà a Barcelona	35
06 ESPORTS	36
L'inici de l'esquí al pla de Bacies	36
07 LA RECEPTE	43
de ca l'Agustí	
Pèsols negres amb bacallà i reducció de moscatell	43
08 INFORMACIONS de l'Ajuntament	44
09 ENTRETENIMENTS	46
10 AGENDA I TELÈFONS D'INTERÈS	48

04 Calaix de sastre

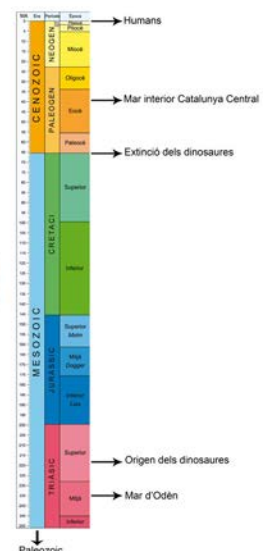
PALEONTOLOGIA

El mar d'Odèn: una finestra única al passat de fa 237 milions d'anys

Quan pensem en mar solem pensar en el nostre Mar Mediterrani. De moment hi és present, però, sempre hi ha estat aquest mar? Hi seguirà sent sempre? Constantment rebem notícies referents al seu futur, sobre la pujada del nivell del mar a conseqüència del canvi climàtic. També en rebem sobre el seu passat i la seva història; sempre ens sorprèn saber que apareixen petxines i altres animals i elements marins a llocs tan inèdits i allunyats del mar actual com diversos punts de la Catalunya Central, des d'Osona passant per Montserrat i el Bages i fins a la Vall de Lord. El fet és que les pujades i baixades del mar han estat una constant al llarg de la història del planeta, així com el canvi dels paisatges amb la formació de seralades, com els Pirineus i altres elements quotidians del nostre

Posició geogràfica de Catalunya en el Triàsic Mitjà.

(Figura 1) Esquerra, mapa mundial durant el Triàsic Mitjà. Es marca en cercle vermell la posició de Catalunya, sota les aigües. Dreta: taula dels temps geològics.

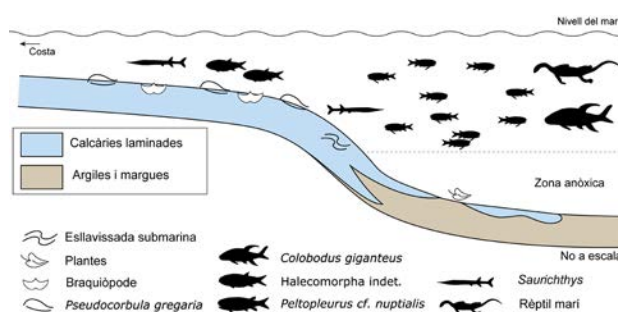
entorn. L'exemple més paradigmàtic és la presència d'un mar interior a l'actual Catalunya central fa entre 30 i 40 milions d'anys (quan els dinosaures ja s'havien extingit i els Pirineus tot just es formaven). Aquest mar és el que ha donat nom i lloc a elements persistents a dia d'avui: les mines de sal de Cardona, el guix de la Vall de Lord o el propi nom del municipi Guixers, a banda de la preservació fins als nostres dies d'una important fauna fòssil. Però, com hem dit, les anades i vingudes del

mar han estat recurrents al llarg del temps i a Odèn es registra, de forma excepcional, un altre mar molt més antic, de molt abans que qualsevol dinosaure trepitgés la Terra, i quan a la serralada dels Pirineus encara li faltaven uns 200 milions d'anys perquè es comencés a albirar.

Com era i qui vivia a Odèn fa 237 milions d'anys?

Geològicament ens situem en el període anomenat Triàsic, on Catalunya formava part del supercontinent Pangea, situant-se a la zona equatorial (figura 1). De fet, aquest supercontinent estava començant a disgregar-se molt lentament. El Mediterrani no existia, però Catalunya començava a estar banyada progressivament per un mar anomenat Tethys, que entrava d'est a oest, des de les actuals Balears cap a l'actual Portugal. Els Pirineus encara no existien i les terres emergents (abans que la mar de Tethys les inundés) eren grans planes amb ambients fluvials i rius importants. En aquest context, Catalunya va passar en pocs milions d'anys d'estar per sobre les aigües a estar-hi a sota. Els ecosistemes terrestres, per tant, van evolucionar cap a ambients marins. Els jaciments geològics i paleontològics d'aquest període són molt escassos i en destaquen els de Montral-Alcover i Móra d'Ebre-Camposines (ambdós a terres de Tarragona), mentre que el Pirineu és tan sols conegut pels jaciments d'Odèn i de Vilanova de la Sal (a la Noguera). Sense cap mena de dubte, el jaciment d'Odèn és el que ha preservat un major volum d'informació d'aquest ecosistema del passat.

El mar registrat a Odèn era un mar somer, de poca profunditat, proper a la costa i amb un ambient submareal de baixa energia; en altres paraules: era una zona d'aigües relativament tranquil·les i amb una considerable fauna (figura 2). El grup més nombrós i divers eren els peixos, dels quals s'han recuperat centenars d'espècimens. L'espècie més nombrosa és *Peltopteleurus cf. nuptialis*, un peix de pocs centímetres de longitud, típic d'aquests tipus d'ecosistemes i que també apareix en jaciments suïssos i italians de la zona de Monte San Giorgio. Es tracta d'una espècie que destaca pel seu dimorfisme se-

(Figura 2) Reconstrucció paleoambiental del jaciment d'Odèn

(Figura 3) Espècimen fòssil femella de peix *Peltopteleurus cf. nuptialis* recuperat al jaciment d'Odèn.

(Figura 4) Espècimen fòssil mascle de peix *Peltopteleurus cf. nuptialis* recuperat al jaciment d'Odèn.

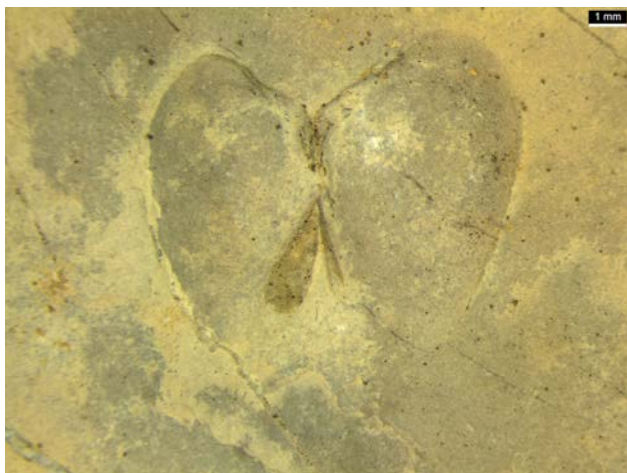
(Figura 5) Mandíbula fòssil de peix *Saurichthys* recuperat al jaciment d'Odèn

xual, és a dir, presenta diferències clares entre femelles (figura 3) i mascles (figura 4) per la presència de protuberàncies en el crani, entre d'altres caràcters. Per altra banda, s'han identificat tres altres espècies de peixos —aquestes menys abundants— al jaciment: *Saurichthys* (figura 5), una espècie amb un musell i

Casa Cavallera, Canalda - 639 13 20 93

cos allargats que recorda a una anguila actual, *Colobodus giganteus*, un peix que podia fer més de mig metre de longitud i, per últim, un membre no identificat del grup dels halecomorfs —actualment en estudi— el qual podria tractar-se d'una nova espècie per a la ciència.

Malgrat que els peixos són el grup més freqüent en aquest jaciment, també s'han identificat restes de dents i costelles de rèptils marins, braquiòpodes (uns invertebrats que per la forma recorden als bivalves, però que no hi estan emparentats) així com també bivalves de l'espècie *Pseudocorbula gregaria* (figura 6).

(Figura 6) Bivalve fòssil anomenat *Pseudocorbula gregaria* recuperat al jaciment d'Odèn

La descoberta i estudi del jaciment d'Odèn

La major part del municipi d'Odèn conté roques de cronologies molt més recents —de desenes de milions d'anys—, però afortunadament també apareixen uns pocs afloraments del Triàsic, i aquests preserven restes fòssils amb una excel·lent preservació.

La primera notícia a la literatura científica sobre el jaciment d'Odèn es remunta a l'any 1964 per part de l'investigador francès, Jean-Pierre Lehman, qui descriu un esquelet parcial d'un *Saurichthys*. Després d'aquesta publicació, però, el jaciment cau en l'oblit i només es fan petites incursions a la zona durant les següents dècades per part d'uns pocs investigadors, sense que es realitzi mai cap campanya d'excavació. L'estudi del jaciment es reprèn l'any 2009, amb una primera prospecció a la zona per part d'investigadors de l'Institut Català de Paleontologia, i és l'any següent, el setembre de 2010, que aquest mateix equip realitza la primera excavació sistemàtica, on es recuperen més de 200 restes fòssils. Posteriorment, l'any 2016 i de nou l'any 2020 (figura 7), es realitzen noves campanyes d'excavacions, en les quals globalment es recuperen més de 450 espècimens

(Figura 7) Tasques d'excavació l'any 2020 al jaciment d'Odèn

fòssils. En l'última, a més a més, es requereix de l'ús d'una retroexcavadora per tenir accés als nivells fòssils que posteriorment es varen excavar manualment (figura 8).

Totes les excavacions s'han realitzat amb l'autorització de l'Ajuntament d'Odèn i del Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat. Alhora, el jaciment s'ha inventariat com a jaciment paleontològic de la Generalitat i per tant gaudeix de protecció en base a la llei de patrimoni català.

L'estudi dels espècimens fòssils que ha lliurat el jaciment d'Odèn va donar lloc, en primera instància, a un treball de final de Màster i, finalment l'any 2021, a la publicació d'un article científic en una revista internacional nord-americana on es varen presentar els resultats obtinguts al llarg de totes les campanyes realitzades al jaciment. El seu estudi, però, encara continua, i les campanyes d'excavació a la zona es preveu que segueixin en els propers anys.

(Figura 8) Eines d'excavació al jaciment d'Odèn

Josep Fortuny
Institut Català de
Paleontologia Miquel Crusafont